

Új Hunfalvy–Felkl földgömb

Márton Mátyás

Eddig a szakirodalomban ismeretlen Hunfalvy glóbuszra bukkant dr. Plihál Katalin, az OSZK Térképtárának vezetője és a szerző a tervezett *Nyomatott magyar föld- és éggömbök a kezdetektől napjainkig* című kiállítás anyagának gyűjtése, összeállítása során a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum (MMKM) gyűjteményében (Jelzete: 70.369.1.).

„Természetesen lehetnek mind közgyűjteményekben, mind magángyűjtők birtokában további ismeretlen kiadások példányai, de csak remélni merem, hogy ezek később még látóköriünkbe kerülnek” – írtam nem is oly régen szakfolyóiratunkban [1, 2] az akkor ismert hét Hunfalvy-gömb bemutatása kapcsán, nem is remélve, hogy ilyen hamar valóságá válik kívánságom.

Az 1867–1870 közötti kiadású 32 cm-es domborzati-politikai Hunfalvy-földgömb

Megjelenése 1867 és 1870 közé tehető a következő megfontolások alapján: 1870 előtt készülhetett, mivel a kiadás helyeként Prágát jelöli. 1870-ben Felkl Roztokba költözik, és a későbbi gömbökön rendszerint a „Roztok Praga” megírás szerepel. Mivel a kiegyezés előtti magyar nyelvű gömbökön nem, ezen pedig szerepel Magyarország megírása, feltételezhetjük, hogy 1867 utáni kiadású.

A 32 cm átmérőjű, fából készített, feketére lakkozott három lábón álló, három kar tartotta naptárkörben elhelyezett teljes sárgaréz meridiánkörhöz rögzített tengelyen forgatható a gömb. Az északi pólusnál a meridiánkörre sárgaréz, fél óra beosztású 2x12, óránként az óramutató járásával ellentétes haladási irányban megírt számozású órákör illeszkedik, amelynek acél mutatója valószínűleg pótlás.

A naptárkeret vagy horizontkör tizenkétszögű, amelynek minden csúcsában egy-egy állatöv jele helyezkedik el. A naptárkör beosztása klasszikus. A naptárkör belső körén a kelet és a nyugat ponttól észak és dél felé 0-tól 90°-ig haladóan

1°-os, 5°-onként kiemelt és megírt beosztás látható; a következő körben pedig az állatövi jegyek grafikus rajza és magyar megnevezése található. Érdekességként említtem meg, hogy az lkrek korabeli megnevezése: „KETTŐNCZ”. Kifelé haladva, a következő körben az állatövhez kapcsolódó asztrológiai naptár következik napi beosztással, 5 naponként megírva. Az ezt követő kör a Gergely naptár napjainak jelölése az előzővel azonos módon, majd a hónapmegírások köre következik. Ez utóbbiban rövidítve helyet kaptak a régi magyar megnevezések is, pl.: „Sz. J. Junius” és „Sz. I. Julius”(sic!), azaz Szent Iván hava Június és Szent Jakab hava Július (az I. és J. betűt nyilván a metsző vagy litográfus cserélte fel). A legkülső körön található az égtájak. A főégtájak (ÉJSZAK stb.) alakban, a mellékégtájak (ÉK és ÉJSZAK között rendre ÉK Kf, ÉÉK és É Kf) alakban szerepelnek.

A földgömb (1. ábra) tehát „III. számú felszerelésű” példány. Átmérője: 32 cm. Magassága: 53,5 cm (a horizontkörig), teljes magassága: 72 cm. A 32 cm átmérőjű földgömb (névleges) méretaránya: 1 : 40 000 000 (1 : 39 863 500 kerekítés nélkül). Sem a gömbátmérőre, sem a méretarányra nincs utalás a földgömbtérkép szegmensein, mint ahogy sajnos a kiadás évére sem.

1. ábra Hunfalvy 1867–1870 közötti 32 cm-es földgömbje

A glóbusz sérült: az egyenlítő mentén körös-körül megrepedt. A két félgömbből összerakott hordozógömb illesztése mentén történt a repedés. A repedés menti vizsgálódás azt mutatja, hogy a hordozógömb anyaga valószínűleg papírmasé, amelynek felületi egyenetlenségeit vékony gipszréteg felhordásával simították ki.

A földgömb 12 db, a sarkokig nyúló, 30°-os szélességű, átfedő sávval papírra nyomtatott, de élben vágott és csatlakoztatott gömbszegmens hordozógömbre kasírozásával készült. A 10°-nyi sugarú pólussapkák az ÉSZAKI, illetve a DÉLI SARK megírást tartalmazzák.

A vetület: valószínűsíthetően meridiánokban és Egyenlítőben hosszartó hengervetület („négyzetes hengervetület”) transzverzális elhelyezésű változata.

A földgömb felírata (Dél-Amerikától nyugatra): „FÖLDÜNK | a legújabb felfedezések nyomán | Magyarul szerkeszté | Hunfalvy János | Kiadta | Felkl J. | Kőremetszették (sic!) Lypš Ferencz | Nyomt (sic!) Schre(yer) Károly és Fuchs Ign. Pragában | Lauffer és Stolp | bizománya | PESTEN.” (2. ábra).

A földgömbről:

Ferrói kezdőmeridián. A kezdőmeridián és az Egyenlítő 1°-os „létrás” ábrázolással kiemelt az egyébként folyamatos vonallal megrajzolt 10°-os fokhálózatból. A hosszúság számozása 0-tól 360°-ig történik. A térítőket és a sarkköröket szaggatott vonallal ábrázolták. Az Ekliptikát „létrás” ábrázolással kiemelten rajzolták meg. Mindezen elemek és a fokszám megírások is feketék. Ugyancsak fekete színű, finom rajzolatú íves vonalkötegek jelölik a tengeráramlások sávjait, az áramlásirányokat viszonylag nagy, sraffozott nyílhegyek jelölik.

A partvonal, a vízrajz (folyóvizek, tavak kontúrvonala) színe sötétkék. A tenger- és tőfelületek világoskék.

A szárazföldre alapszíne halvány okkersárga, amelyen a domborzat barna „lejtőcsíkozást” kapott.

A teljes névrajz magyaros írást követ, illetve erre törekvő. A névrajz viszonylag

2. ábra A Hunfalvy-globusz felirata

kevés változást mutat a korábban megismert Hunfalvy-globuszokkal összevetve.

A vízrajzi nevek azonban a ma is alkalmazott kurzív írással egyezően jobbra dőlnek:

- *óceánok* (ATLANTI VILAG ??? = Atlanti-óceán, EJSZAKI JEGES TENGGER, de sem a Csendes-, sem az Indiai-óceán nem szerepel – meg kell jegyezni, hogy más Hunfalvy-globuszokon az óceánok „világ tenger”-ként szerepelnek);
 - *tengerek* (KARAJBI TENGGER = Karib-tenger; Fekete teng.; ETHIOP TENGGER);
 - *tengeröblök* (Kaliforniai t. öb.; MEXIKÓI T ÖBÖL; HUDZON ÖBLE);
 - *tengerszorosok* (Davis szor; Bass szor);
 - *tengeráramlások* (Déli egyenli??? Egyenlítői ömlés; Délsarki hajtott ömlés, Délatlanti kapcsolási ömlés) (s ahogy írtam: áramlásábrázolás segíti a mozgó víztömeg jobb szemléltetését);
 - *vízfolyások* (Missziszippi; Sz. Lőrincz) és a
 - *tavak* (Huron tó; Felső tó) nevei.
- Hasonlóan magyaros a
- *szigetcsoport-nevek* (NYUGATI INDIA = Antillák; Az Azórok = Azorszigetek; Zöldfoki szigetek; Komori sz. = Comore-szigetek) és a
 - *szigetnevek* (Sz. Ilona; Új Fundland = Newfoundland), valamint a
 - *földfokok neveinek* (Sz Lukács f. = San Lucas-fok) írásmódja.
- A kontinensek nincsenek megírva, kivéve Közép-Amerikát: „??? AMERIKA”.
- A szárazföldi névrajz elemei között megtaláljuk az

- *országneveket* (EGYESÜLT ÁLLAMOK; BRITORSZÁGI ÉJSZAK-AMERIKA = Kanada; OROSZ BIRODALOM), (országhatár-ábrázolás nincs mindenütt, de pl. Közép-Európában fekete szaggatott vonal jelöli a magyar határ egyes szakaszait); a
- *településneveket* (Amszterd[am], Petervára = Szentpétervár), s a településjelek is feketék; a
- *népneveket* (Kozákok, Kirgizek, Tunguzok, Jakutok); a
- jelentősebb *hegységek nevét* (Ural hegység, Himalaja hegység); a
- *nagytájneveket* (SAHARA, Gobi sivatag sin. Samo azaz homoktenger, BELSŐ ÁZSIA, ELO INDIA, HÁTSO INDIA).

A globusz Közép-Európát ábrázoló részén „AUSZTRIA” neve mellett szerepel Magyarország megírása: „MAGYARORSZ.” alakban, így a kiegészítés utáni állapotnak felel meg az ábrázolás. A „Magyarorsz.” megírástól délkeletre kezdődik „Torok orsz.” neve. A Kárpát-térség szűk környezetében még az alábbi neveket találhatjuk meg: Becs, Pozsony, Buda, Pest, Karpatok, K[o]lozsvár, Sz[eben], Erdély, Adria tgr, Trieszt és Bukarest.

Vékony fekete vonallal jelölték a hajózóutakat, az útirányt kis nyílfejek mutatják, de megírással is szerepelnek, pl.: Európából Guineaba.

Érdekes megírású a Ráktérítő: „Rákjegyi fordító”, a Baktérítő „Bakjegyi fordító”, de megírták az „Ejszaki sarkkor”-t, valamint a „Déli Sarkkör”-t is.

A teljes névanyag fekete színű. Összegezve az elmondottakat, a nyomtatáshoz felhasznált színek:

fekete, sötétkék, világoskék, okkersárga és barna, azaz a földgömbtérképet öt színnel nyomtatták, s a felirat szerint könyomatos: „köremetszették”.

Összefoglalás

Az ELTE Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszékén folyó *Virtuális Globuszok Múzeuma* projekt (<http://vgm.elte.hu>) legújabb törekvése, hogy a lehetőségekhez mérten számba vegye a magyar szerzők és/vagy kiadók által készített összes globuszt. Ennek érdekében igyekszik az alapító szerkesztő – jelen dolgozat szerzője – felderíteni a hazai magán- és közgyűjteményekben fellelhető föld- és éggömböket, és a projekt keretében munkatársaival fel is dolgozni azokat a Múzeum számára, amelyek ezután az interneten közkinccsé tehetők. Korábban egy *OTKA-pályázat* (K 72104), most pedig az OSZK tematikus globuszkiállításán 2010. október 15. és 2011. április 2. között megtekinthető *Nyomtatott magyar föld- és éggömbök a kezdetektől napjainkig* című kiállítás a motíváló tényező a Múzeum anyagának folyamatos bővítésére.

E feltáró-kutató munka eredményeképpen ma bizonyíthatóan legalább háromféle – egy 32 cm, egy 21,7 cm és egy 15,8 cm átmérőjű Hunfalvy-gömb létezik –, s a legkisebb változatnak öt különböző kiadása vált eddig ismertté. Jelen dolgozatban az MMKM-ben eddig „megbúvó”, 1867–1870 között kiadott, 32 cm átmérőjű, magyar térképtörténeti szempontból fontos Hunfalvy-földgömböt ismerteti a szerző.

Köszönetnyilvánítás

Hálás köszönetemet fejezem ki az MMKM munkatársainak – különösen Ziegler Gábor restaurátornak – azért a technikai segítségért, amelyet a gömbleíráshoz nyújtottak. A fényképfelvételekért Márton Juditnak jár köszönet.

Irodalom

- [1] Márton Máttyás: Hunfalvy János és eddig ismeretlen globuszai (I. rész) *Geodézia és Kartográfia*, LXII. évf., 2010/5, pp. 22–29
- [2] Márton Máttyás: Hunfalvy János és eddig ismeretlen globuszai (II. rész) *Geodézia és Kartográfia*, LXII. évf., 2010/6, pp. 12–16

Summary

A new globe of Hunfalvy–Felkl

The project of the Virtual Globes Museum (<http://vgm.elte.hu>) at the Department of Cartography and Geoinformatics of Eötvös Loránd University aims at making a register of all globes made by Hungarian authors or published in Hungary. The founder and editor of the museum – the author of the present paper – wishes to find the terrestrial and celestial globes kept by Hungarian private collectors or public libraries so that the museum project can register and publish them on the Internet.

Dr. Katalin Plihál, head of the Map Room of the National Széchényi Library, and the author found a globe (item 70.369.1) in the Hungarian Technical and Transportation Museum made by Hunfalvy and unknown until now, when they were collecting materials for the exhibition on Hungarian terrestrial and celestial globes.

“Naturally, there may be further copies of unknown editions in public collections and in private property, and I can only hope that they will be found sometime” – wrote the author in a journal not long ago, when seven known Hunfalvy globes were presented. The author, however, did not hope that his wish would come true so soon.

This globe, “hiding” in the Museum, is important for the study of cartographic history in Hungary. It is of 32 cm diameter and was made between 1867 and 1870, and will be displayed in the thematic exhibition of the National Széchényi Library from 15 October 2010 to 2 April 2011.

Dr. Márton Mátyás

egyetemi tanár

ELTE Térképtudományi és
Geoinformatikai Tanszék
matyi@map.elte.hu

A TakarNet24 projekt megvalósításának összegzése

Doroszlai Tamás

Az Elektronikus Közigazgatás Operatív Program (EKOP-1.1.3) keretében kialakításra kerülő „Földhivatali adatok elektronikus non-stop szolgáltató rendszere ügyfélkapun keresztül” elnevezésű (röviden TakarNet24) projekt fontosabb informatikai fejlesztései és a szükséges infrastrukturális beruházásainak kivitelezései a 2009–2010-es időszakra estek. A projekt a TakarNet földügyi adatszolgáltató rendszer megújítását, illetve szolgáltatásainak kiterjesztését tűzte ki célul, aminek eredményeképpen egy olyan rendszer valósult meg, ami megfelel a kor informatikai követelményeinek és kihívásainak, egyben biztosítja a földügyi informatika új alapokon történő továbbfejlesztésének lehetőségeit is.

A TakarNet24 projekt a nevében hordozza a kialakított új TakarNet alkalmazás egyik legfontosabb tulajdonságát, hogy az üzembe helyezett új szoftver és hardver architektúra már biztosítani tudja a jelenlegi ügyfelek és a jövőben csatlakozók részére a földügyi elektronikus adatszolgáltatások „non-stop” elérhetőségét. A szolgáltatás időbeli

elérhetőségének és funkcionalitásának kiterjesztésén túl fontos feladata volt a projektnek, hogy a földügy számára megszólítható ügyfelek köre is bővíthessen. Ezt a fontos célt – amely reményeink szerint pénzügyi szempontból is új lehetőségeket teremt a szakágazatnak – a földügyi alapszolgáltatások Központi Ügyfélkapun történő elérésével kívánjuk biztosítani a magánszemélyek részére.

A FÖMI, mint kedvezményezett a projektszerződés keretében vállalta a közel bruttó kétmilliárd forintból megvalósuló rendszer öt éven keresztül fenntartását. A projekt irányítása és a fejlesztés megvalósítása – a földhivatalok és vállalkozók bevonásával – a FÖMI-ben történt.

Kódharmonizáció, adatbázis konzisztencia, migráció

Az új TakarNet rendszer megalapozása három fejlesztési terület köré csoportosítható: a kódharmonizáció feladatai és a központi kódkezelés rendszer

kialakítása, az adatbázis konzisztencia biztosítása, és az adatbázis migráció¹ végrehajtása. Ezen a három területen a fejlesztésben és a megvalósításban a FÖMI nagyrészt a saját és a földügyi szakember gárdára támaszkodott.

Az új TakarNet rendszer központi adatbázisából történő egységes adatszolgáltató rendszer kialakításának alapfeltétele volt a földhivatali kód és törzsállományok tartalmi és szerkezeti felülvizsgálatának elvégzése.

A kódharmonizálás feladatai egyrészt szoftverfejlesztésből (FÖMI), másrészt jogi és adatfeldolgozási (földhivatalok) tevékenységekből álltak. A feladat végrehajtásának idejére – a projekt költségének terhére – a földhivatali dolgozókat a FÖMI állományába kirendelték. A kódharmonizálás eredményeképp létrejövő etalon, és az egységes tartalmú kód és törzsállományok kezelése mára már a központi kódkezelés rendszerben történik, ami az egységes adattartalom fenntartását a földhivatali kódkezelés és a kódterítés

¹ A földhivatali TAKAROS adatbázis verzió váltása Oracle 8.0.5-ről 11g-re.